

הספרות פאם מתה

מרגע שנולדנו, האם התחילה למות, החלה להיכתב.

היה היה איש שחי ליד בית קברות, "ממליוס מספר להרמוניה ב"אגדת חורף" של שקספיר. הוא נעתר לרצונה ומגולל באוזניה אגדה או סיפור רפאים שהמשכו נמנע מאתנו. דברים קורים, הסיפור נשכח. בסופו של דבר הסיפור הוא בן שורה אחת והוא מושלם. היה היה איש שחי ליד בית קברות. דיוקן האיש הזה מוכר לנו. שם גם אנחנו גרים. הספרות היא אֵם מתה. לרגעים, לפחות לרגעים, זאת האמת. תהום המביטה בנו עין בעין מבלי להכריע מי בינינו המפלצת: היא, שהייתה עבורנו הכול, או אולי אנחנו, שיצרנו ממנה את השמיים ואת הארץ, שרנו עליה שירים וקרענו את בשרה. כי זאת הדרמה של הכתיבה, הטראומה של הקריאה. הספירה שאותה אנחנו מכנים במגושם "ספרות". ספרות לעומת מה? ספרות בנבדלותה מאמנויות אחרות או – יש להניח – ספרות לעומת חיים. כי אנו יודעים: בכוחה של הספרות לאו דווקא להציל אותנו אלא גם להרוס את חיינו. כמו שניסחה זאת אניטה ברוקנר בשורת הפתיחה של "לצאת אל החיים": "ד"ר וייס, בגיל ארבעים, ידעה שהספרות הרסה את חייה".

אבל ייתכן שהרס זה אינו הסוף, אלא נקודת ההתחלה. בראשית התיקון האמנותי ישנו קרע. היות שלא נוכל להמשיג את מותנו שלנו, אנחנו, שעדיין לא מתנו. מותה של האם (המולידה, המזינה הראשונית – האם הגדולה, אֵם נבקש את דמותה המיתית, או פשוט אמי שלי) יסומן כהתחלה. גם אם אמנו שלנו בחיים, אנחנו מדמיינים את מותה כדי לכתוב. לא משום שאנו מתביישים שהיא תקרא את שכתבנו, אלא משום שכתובה היא גם בדידות, נפרדות. היא המחזה של פרידה עתיקה, שקרתה מזמן. כך שהספרות, אני חושבת בימים אלה, או לפחות הספרות שמעניינת אותי, כרוכה באבל, בקינה, גם אם הקינה נצבעת בקצותיה בעליזות או במאניה. ביסוד הדבר יש גל עצמות, אפר, השמדת המקור. "הסופר הוא מי שמשחק בגוף אמו: על מנת לפארו, לייפותו, או על מנת לבתרו", כתב רולאן בארת. אני מתקשה שלא לדמיון את המשחק המקאברי הזה שקידד בארת כמעין השתעשעות בעצמות. אך אמו שלו, עבורו, היא הגרעין

הזוהר בלב האידאה של האמהות. היא ממשיכה להיות סיבת־הסיבות לכתיבה. לעומתו, אנדרה גרין התייחס לאם המלנכולית המתה בעודה בחיים. האם הזאת נושאת בקרבה גרעין קר של אבלות. כך או כך אנו נותרים עם צמד גרעינים. כי הדבר ששרד אינו אלא דימוי של ראשית. כאן יצמח.

אם מתה לעיני בנה בסיפור הקצר "כל מה שעולה מתכנס" מאת פלאנרי אוקונור. אלה הן כמעט השורות הסוגרות: "היה נדמה שגאות אפלה סוחפת אותה ממנו. 'אמא!' צעק. 'מתוקה שלי, חמודה, חכי!' היא קרסה ונפלה על המדרכה. הוא מיהר קדימה וצנח לצידה בזעקה. 'אמא'לה! אמא'לה!' הוא הפך אותה. פניה היו מעוותות להחריד. עין אחת, גדולה ולטושה, נעה מעט שמאלה, כאילו השתחררה מכבליה. האחרת המשיכה להיתלות בו, סרקת שוב את פניו, לא מצאה דבר ונעצמה."

תיאור גסיסת האם מחזיק רק רגע קצר, אבל בקריאה שנייה אורכו כאורך הסיפור כולו. זוהי התרחשות ברוטאלית, בשרנית, סחוסית. אך לא הקוראים, שמבטם מתלכד עם מבט הבן, זכאים לרחמים. הבן האובד שביקש להיבדל מאמו ולעג לכל מנהגיה הקרתניים, עומד על סף עולם של אשמה וצער. שם ננעץ המסמר שדבר לא ייתלה עליו. אנו יכולים להפציר בעין העצומה להיפקח שוב ולהתבונן בנו. אנחנו ניכשל.

האם המתה תביט בנו בעיניים מתות. באולם הפוחלצים הזה אנחנו מבקשים לעורר את הדברים לחיים כמו במילה המשונה הנפשה, להנביע מהדומם את החי. כשניובה מלכת תבאי נענשת על ידי אפולו ודיאנה הם הורגים את שבעת בניה ואת שבע בנותיה והופכים אותה לסלע המזיל דמעות. ההיפוך הושלם. הקול האנושי לא יוכל עוד לדובב את אבלו. האם הייתה לסלע. דמעה ללא עין. כאן, אני חושבת, הגרעין.

במשך שנים התהלכתי עם הידיעה הכוזבת שאלן גינסברג כתב את "קדיש" כשאמו עוד הייתה בחיים. זה הקל עליי. חשתי שמצאתי שותף בכיר – גאוני ומפלצתי – לעבודת האבל: הבן המתאבל על אמו שעדיין חיה. רוקם קינה פואטית כקובר אותה בחייה. עם מות אמי־אני הפכתי לאבן. אלן גינסברג כתב את הקינה לאמו אחרי מותה. איננו חיים במיתוס, אבל המיתוס עוזר לנו לצבוע את חיינו בהבזקים של ידע, של התגלות. גם אם טבענו אינו אדיר כטבע האלים. גם אם איננו חסרי לב כמותם.

לא המחבר מת, אלא אימא מתה. מותה אירע אולי אתמול שפירושו עכשיו. מרגע שנולדנו האם התחילה למות, החלה להיכתב. אנחנו כותבים אותה כקושרים אליה את חבלי המרחק והלשון במקום חבלי הלידה. אנחנו מתגוררים בסמוך לבית הקברות. אנחנו כותבים לנגד עין שגורלה להיעצם.